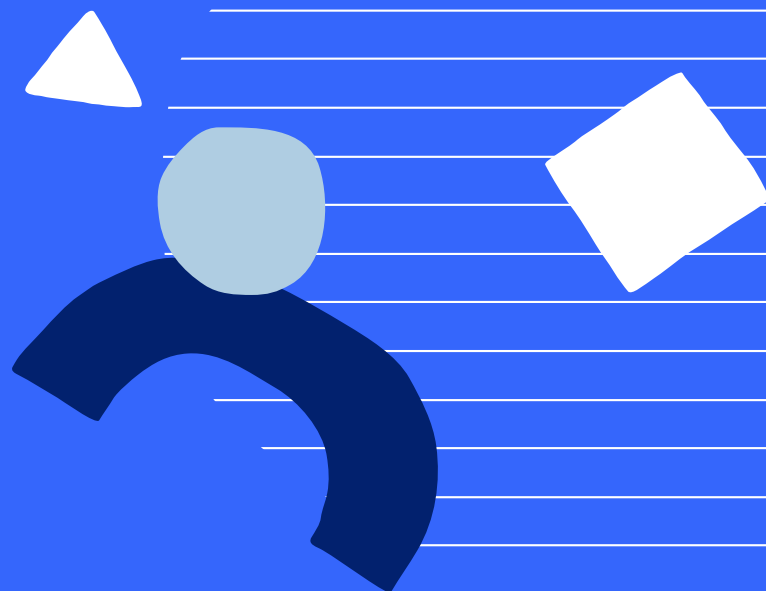

Evropská agenda
pro učení dospělých
Národní pedagogický institut ČR

Jak rozvíjet občanské kompetence dospělých

Příručka pro vzdělavatele

Spolufinancováno
Evropskou unií

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Obsah

Úvod	3
Proč se zabývat občanským vzděláváním dospělých	4
Co jsou občanské kompetence a proč na nich záleží	5
Občanské vzdělávání dospělých jako cesta k rozvoji kompetencí	10
Témata a oblasti občanského vzdělávání dospělých	12
Jak realizovat občanské vzdělávání dospělých	14
Kdo realizuje občanské vzdělávání dospělých	18
Doporučení pro praxi a politické rozhodování	20
Desatero udržitelného občanského vzdělávání dospělých	23
Závěr	24
Kde hledat inspiraci a kvalitní zdroje	24

Úvod

Občanské vzdělávání dospělých se v posledních letech stává stále důležitějším tématem. Žijeme v době, kdy se společnost rychle mění, digitální prostředí přináší nové příležitosti i rizika a veřejná debata je často zatížena polarizací, nedůvěrou a informačním chaosem. Přestože většina lidí prošla občanskou výchovou během školních let, v každodenních občanských situacích – od práce s informacemi po rozhodování o veřejných věcech – si ne vždy ví rady. Proto občanské kompetence nemohou být založeny pouze na tom, co si pamatujeme ze školy, ale je potřeba je rozvíjet v průběhu celého života.

Právě proto vznikla tato metodika. Jejím cílem je zvýšit povědomí o významu občanského vzdělávání dospělých, ukázat, proč je pro současnou společnost nezbytné, a nabídnout vzdělavatelům konkrétní inspiraci, jak mohou přispět k rozvoji občanských kompetencí ve svých komunitách. Materiál reaguje na potřebu posilovat odolnost demokracie tím, že představuje způsoby, jak podporovat kritické myšlení, schopnost dialogu a aktivní zapojení dospělých do veřejného života.

Metodika je určena především **vzdělavatelům dospělých**, pracovníkům **knihoven, komunitních center, muzeí, škol a neziskových organizací**, ale také **tvůrcům politik**, kteří se zabývají rozvojem celoživotního učení. Využijí ji všichni, kdo hledají cesty, jak podporovat dospělé v orientaci v současném světě, jak rozvíjet jejich občanské kompetence a jak vytvářet vzdělávací příležitosti, které jsou dostupné, smysluplné a přínosné.

Na následujících stránkách najdete přehled toho, proč jsou občanské kompetence pro život ve společnosti důležité, jak jsou vymezeny v českých i mezinárodních dokumentech, kdo se na občanském vzdělávání podílí a jaké přístupy se v praxi osvědčují. Součástí materiálu jsou také doporučení pro vzdělavatele a tvůrce politik a stručné „desatero“ pro udržitelné občanské vzdělávání dospělých.

Věříme, že tato metodika pomůže posílit roli občanského vzdělávání v praxi a ukáže, že rozvoj občanských kompetencí může být nejen potřebný, ale také inspirativní, praktický a přínosný pro jednotlivce i celé komunity.

Text byl vytvořen v rámci projektu **Evropská agenda pro učení dospělých**, jehož hlavním cílem je podporovat celoživotní učení a zvyšovat povědomí o vzdělávání dospělých na národní, regionální a místní úrovni.

► Proč se zabývat občanským vzděláváním dospělých

Demokracie stojí na předpokladu, že dospělí občané rozumějí světu kolem sebe, dokážou se orientovat v informacích, rozhodovat se odpovědně a aktivně se zapojovat do veřejného života. Staví na hodnotách, jako jsou např. svoboda, rovnost, lidská důstojnost, respekt k rozmanitosti a pluralita názorů. Účast dospělých na demokratickém dění se často považuje za samozřejmost – volíme, sledujeme zprávy, diskutujeme o politice. Jenže demokracie je křehká. Pokud se neopírá o každodenní zkušenost, o schopnost spolupracovat, kriticky myslet a rozumět fungování společnosti, může se postupně oslabit. Tam, kde chybí občanské kompetence, vzniká prostor pro manipulaci, polarizaci a nedemokratické projevy chování.

Většina lidí projde občanským vzděláváním během školní docházky, ale společnost se mění rychleji než kdy dřív. Digitální prostředí, média, technologie, globální výzvy i lokální problémy kladou na občany nové nároky. Přesto se dospělí v této oblasti během života obvykle dále nevzdělávají. Občanské kompetence však nejsou jen znalosti a dovednosti, které dospělým umožňují orientovat se ve společenských a právních otázkách, ale zahrnují také postoje, hodnoty, chování a schopnost jednat v konkrétních situacích, které je potřeba udržovat, upevňovat a rozvíjet.

Současná společnost prochází dynamickými proměnami, které zásadně ovlivňují každodenní život i veřejné dění. Rostoucí polarizace, šíření dezinformací a fragmentace veřejného prostoru zvyšují nároky na schopnost kriticky pracovat s informacemi, vést dialog a orientovat se v komplexních tématech. Občanské vzdělávání pomáhá lidem porozumět širším souvislostem, které ovlivňují jejich životní jistoty, pracovní podmínky i možnosti aktivního zapojení do společnosti.

V souvislosti s proměnou společnosti se rychle mění i charakter práce a ekonomiky – automatizace, flexibilní formy zaměstnání či tlak na celoživotní učení vyžadují, aby se dospělí dokázali adaptovat nejen profesně, ale i občansky. Umět se orientovat v právních, sociálních a technologických změnách a promítat je do každodenního rozhodování je dnes stejně důležité jako efektivně využívat odborné dovednosti. Občanské vzdělávání podporuje schopnost chápat tyto změny v širším kontextu a reagovat na ně informovaně a odpovědně.

Dospělí nejsou jen příjemci veřejných služeb – jsou jejich **spolutvůrci**. Jejich rozhodování, účast ve volbách, zapojení do komunitního života či schopnost formulovat své potřeby významně ovlivňují podobu společnosti. Občanské vzdělávání posiluje kompetence, které tuto aktivní účast umožňují: rozumět, jak fungují instituce, být schopni argumentovat, ochotni spolupracovat a hledat řešení. Dospělí potřebují prostor pro reflexi, sdílení zkušeností a rozvoj dovedností, které jim umožní nejen reagovat na změny, ale také je aktivně ovlivňovat.

Demokracie, udržitelný rozvoj, sociální soudržnost a rovné příležitosti nejsou samozřejmostí – vyžadují průběžnou péči, porozumění a **zapojení všech**. Občanské vzdělávání dospělých podporuje demokratickou kulturu tím, že rozvíjí schopnost vést dialog, respektovat odlišné názory a hledat společná řešení. Pomáhá dospělým chápat širší souvislosti a dopady jejich rozhodnutí a orientovat se v tématech, která přesahují individuální perspektivu – od klimatické změny přes sociální nerovnosti až po migrační výzvy. Zároveň otevírá prostor pro zapojení lidí, kteří mají k veřejnému dění tradičně omezenější přístup, a tím posiluje sociální soudržnost.

Občanské vzdělávání dospělých je strategickou oblastí, která upevňuje demokratické hodnoty, pomáhá společnosti adaptovat se na změny a přispívá k její odolnosti. Investice do něj není luxusem, ale nezbytným předpokladem pro to, aby se dospělí mohli orientovat v současném světě, rozumět jeho výzvám a aktivně se podílet na jeho utváření.

► Co jsou občanské kompetence a proč na nich záleží

Jaké kompetence tedy dospělí potřebují pro to, aby se dokázali orientovat ve společenském dění a byli schopni se do něj aktivně zapojit?

Občanské kompetence v každodenním životě

Občanské kompetence nejsou abstraktní pojem – projevují se v každodenních situacích, ve kterých dospělí rozhodují, komunikují, řeší problémy nebo vstupují do interakce s institucemi i s ostatními lidmi. Zahrnují schopnost kriticky pracovat s informacemi, orientovat se v digitálním prostředí, rozumět fungování společnosti, respektovat práva druhých, spolupracovat, řešit konflikty nebo se zapojovat do veřejného dění. Tyto dovednosti, postoje a hodnoty se rozvíjejí v různých kontextech – doma, v práci, v komunitě, online i při kontaktu se státní správou a samosprávou (obecní či krajské úřady), orgány právní ochrany apod.

Konkrétní situace ukazují, jak široké a praktické občanské kompetence jsou. V online diskusi o kontroverzním tématu se uplatňuje kritické myšlení, mediální gramotnost a respekt k lidským právům. Při komunitním rozhodování je potřeba umět argumentovat, naslouchat, hledat kompromis a chápat různé perspektivy. V pracovním konfliktu se projevuje schopnost řešit spory, komunikovat a jednat s empatií i asertivitou. Při využívání digitálních služeb státu se uplatňuje digitální občanství a orientace v egovernmentu. A v situacích, kdy se člověk setká s protiprávním jednáním nebo diskriminací, jsou klíčové znalost práv, odvaha jednat a respekt k důstojnosti druhých.

Právě tato rozmanitost ukazuje, že občanské kompetence nejsou jednorozměrné – dotýkají se všech oblastí života a pomáhají dospělým orientovat se v komplexním světě, rozhodovat se informovaně a aktivně přispívat k fungování společnosti.

Když občanské kompetence chybí: příklady z praxe

Nedostatečně rozvinuté občanské kompetence se projevují v mnoha oblastech každodenního života i fungování společnosti – často nenápadně, ale s významnými dopady, jako například:

- **Neschopnost rozpoznat manipulativní nebo nepravdivou informaci** vede k šíření dezinformací, nedůvěře ve veřejné instituce a polarizaci společnosti.
- **Neorientování se v základních právech a povinnostech** způsobuje, že lidé nevyužívají dostupné služby, neumějí se bránit proti nespravedlnosti nebo se vyhýbají kontaktu s úřady.
- **Nízká úroveň digitální a mediální gramotnosti** vede k tomu, že lidé nevědomky a někdy i vědomě sdílejí škodlivý obsah, nedokážou bezpečně používat digitální služby státu nebo se stávají obětí podvodů.
- **Neschopnost vést dialog a zvládat konflikty** se projevuje v rodinách, na pracovištích i v komunitách – lidé se uzavírají do názorových bublin, vyhýbají se diskusi nebo reagují agresivně.
- **Nízká míra participace** znamená, že někteří lidé dostatečně nevyužívají možnosti ovlivnit dění ve své obci, nezapojují se do komunitních aktivit, nechodí k volbám a necítí se být součástí společného prostoru.

Nedostatek občanských kompetencí může přispívat k prohlubování nerovností mezi různými skupinami obyvatel, posilovat diskriminační postoje a zvyšovat polarizaci společnosti. Slabá orientace v informacích a nízká schopnost kriticky vyhodnocovat zdroje se promítají také například do veřejné debaty o klimatické změně: od šíření nepravdivých tvrzení a polarizace názorů až po konkrétní dopady na životní prostředí. Ty se pak odrážejí v neudržitelném spotřebním chování, které často vede k nadprodukci odpadu, jeho přesunu do méně rozvinutých zemí a poškozování místních komunit i ekosystémů.

Podobné mechanismy se objevují i na mezinárodní úrovni. Když se šíří dezinformace, lidé vyhledávají jednoduchá populistická vysvětlení a zároveň klesá důvěra v demokratické instituce i mezinárodní spolupráci, může to přispívat k oslabení stability a bezpečnosti v širším geopolitickém prostředí. Nedostatek občanských kompetencí tak ovlivňuje nejen jednotlivce nebo lokální komunity, ale může mít dopad i na širší společenské a globální procesy.

Tyto situace ukazují, že občanské kompetence nejsou abstraktní pojem, ale praktická výbava pro každodenní život. Občanské vzdělávání dospělých může významně přispět k řešení těchto problémů, posílit odolnost demokratické společnosti, podpořit dlouhodobou udržitelnost demokratických institucí a procesů a vytvořit pevnější základ pro fungování demokracie v budoucnu.

Proč jsou občanské kompetence klíčové pro budoucnost

Občanské kompetence pomáhají lidem orientovat se v rychle se měnícím světě, chrání před manipulací a posilují soudržnost společnosti. V době polarizace, dezinformací a technologických změn jsou nezbytné pro:

- odolnost demokracie,
- sociální soudržnost,
- schopnost řešit konflikty,
- rovný přístup k právům a službám,
- udržitelný rozvoj.

Bez nich se lidé stávají zranitelnými vůči strachu, frustraci a extremismu. S nimi mohou být aktivními tvůrci změn.

Vymezení občanských kompetencí v dokumentech

Občanské kompetence představují soubor znalostí, dovedností, postojů a hodnot, které umožňují lidem aktivně, odpovědně a konstruktivně fungovat v demokratické společnosti. Tyto kompetence nestojí izolovaně, ale jsou propojeny s dalšími kompetencemi – zejména sociálními, digitálními a komunikačními. Nelze je redukovat na politické znalosti, protože se projevují v každodenních situacích: v práci, v komunitě, v rodině, v médiích i v online prostoru.

V Česku ani na úrovni Evropské unie (EU) neexistuje jednotná definice občanství, občanských kompetencí ani občanského vzdělávání. Jednotlivé koncepce a rámce se v jejich vymezení částečně liší a samotné pojetí občanství je mnohohrstevnaté. Různé přístupy proto

přirozeně vedou k rozmanitým způsobům, jak občanské kompetence popisovat a rozvíjet. Ačkoli různé instituce, odborné organizace či vzdělavatelé nezřídka používají odlišné termíny, jejich význam se v praxi často překrývá a bývá chápán jako vzájemně velmi blízký, nebo dokonce zaměnitelný. Přesto lze v této rozmanitosti najít společnou linii: všechny přístupy se shodují na základních principech, na nichž občanství, občanské kompetence i občanské vzdělávání stojí.

Jako východisko pro vymezení občanských kompetencí dospělých lze využít několik evropských dokumentů. Významným dokumentem je zejména **Doporučení Rady EU o klíčových kompetencích pro celoživotní učení (2018)**, které popisuje občanskou kompetenci jako schopnost jednat zodpovědně a účastnit se občanského života na základě porozumění sociálním, ekonomickým, právním a politickým strukturám. Zahrnuje také povědomí o historii, evropských hodnotách, kulturní rozmanitosti a udržitelnosti. **Akční plán pro základní dovednosti (2025)** zdůrazňuje, že občanské dovednosti jsou nezbytné pro fungování demokratické společnosti v době polarizace, dezinformací a rychlých technologických změn. **Referenční rámec pro demokratickou kulturu Rady Evropy (RFCDC)**, který v českém prostředí přibližuje **Centrum občanského vzdělávání** pod názvem **Kompetence pro demokratickou kulturu**, nabízí ucelený pohled na to, co lidé potřebují, aby dokázali žít v demokratické společnosti a uplatňovat demokratické principy v životě komunity.

Česká vzdělávací politika tento přístup rovněž podporuje. **Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+** (Strategie 2030+) zdůrazňuje potřebu rozvíjet u žáků i dospělých kompetence pro aktivní občanství. Tento požadavek se odráží v **rámcových vzdělávacích programech** pro jednotlivé úrovně vzdělávacího systému (RVP), které staví na hodnotách demokracie, lidských práv a odpovědného jednání.

Vazba občanských kompetencí na základní dovednosti a další gramotnosti

Občanské kompetence jsou v současných evropských rámcích chápány jako jedna ze **základních dovedností¹** – stojí tedy v zásadě na stejné úrovni jako čtenářská, matematická, přírodovědná a digitální gramotnost (viz **Unie dovedností** a **Akční plán pro základní dovednosti** Evropské komise). **Doporučení Rady o klíčových kompetencích pro celoživotní učení** popisuje čtenářskou, matematickou a digitální gramotnost jako základní dovednosti, které umožňují porozumět informacím, argumentům a datům. Z toho je zřejmé, že právě tyto gramotnosti představují důležitý předpoklad pro to, aby lidé mohli občanské kompetence v praxi skutečně uplatňovat: orientovat se v informacích, rozumět veřejným rozhodnutím, komunikovat s institucemi a účastnit se demokratického života. Bez dostatečné úrovně těchto dovedností může být plnohodnotná občanská participace výrazně obtížnější.

V každodenních situacích je propojení občanských kompetencí, základních dovedností a dalších gramotností dobře viditelné. Čtenářská gramotnost umožňuje porozumět textům týkajícím se práv, povinností či veřejných služeb. Matematická gramotnost podporuje orientaci v datech a argumentech, které se objevují v médiích i politické debatě. Digitální (a v širším smyslu i mediální) gramotnost je zásadní v době, kdy se velká část občanského života odehrává online – od komunikace s úřady přes vyhledávání informací až po účast v komunitních diskusích.

¹ Terminologie používaná v EU, Radě Evropy, OECD i v českém prostředí se často liší (kompetence, gramotnosti, základní dovednosti), mimo jiné i kvůli odlišnosti koncepčních přístupů a překladu pojmů z jednoho jazyka do druhého. Významově se však tyto pojmy často překrývají a mohou být v praxi používány zaměnitelně.

Níže uvádíme čtyři příklady, které ukazují konkrétní občanskou situaci, v níž se občanské kompetence přímo opírají o základní dovednosti a další gramotnosti.

- **Porozumění informacím o veřejném rozhodnutí** vyžaduje čtenářskou gramotnost (porozumění textu), matematickou gramotnost (práce s daty) a mediální gramotnost (ověření zdrojů), aby člověk mohl posoudit dopady rozhodnutí a vytvořit si informovaný názor.
- **Vyřízení úřední záležitosti v digitálním prostředí** spojuje digitální gramotnost (práce s online službami), čtenářskou gramotnost (porozumění formulářům) a základní právní orientaci, což umožňuje efektivní komunikaci s institucemi.
- **Posouzení kvality mediálního sdělení** vyžaduje mediální gramotnost (rozpoznání manipulativních strategií), čtenářskou gramotnost (porozumění argumentaci) a často i matematickou gramotnost (ověření dat), aby člověk dokázal kriticky hodnotit veřejnou debatu.
- **Účast na komunitním rozhodování** se opírá o matematickou gramotnost (práce s rozpočtem či daty), čtenářskou gramotnost (porozumění podkladům) a digitální gramotnost (online diskuse či hlasování), což umožňuje aktivní participaci.

Z těchto příkladů je patrné, že občanské kompetence nestojí izolovaně, ale jsou provázané s dalšími dovednostmi. Základní dovednosti a další gramotnosti představují jejich nezbytnou oporu a usnadňují jejich praktické využívání. Umožňují lidem porozumět informacím, kriticky je vyhodnocovat, orientovat se v digitálním prostředí a komunikovat s institucemi – tedy vykonávat činnosti, které se v každodenním občanském životě objevují zcela běžně, jak ukazují i příklady výše uvedených modelových situací. Díky této provázanosti mohou lidé lépe rozumět veřejným otázkám, činit informovaná rozhodnutí a aktivně se zapojovat do dění ve své komunitě.

Proč volit kompetenční přístup

Demokracie stojí na aktivních občanech, kteří dokážou spolupracovat, kriticky myslet, respektovat odlišnosti a nést odpovědnost za svá rozhodnutí. To jsou schopnosti, které nelze získat pouhým studiem faktů. Rada Evropy popisuje **kompetence pro demokratickou kulturu** ve čtyřech vzájemně provázaných oblastech, které se odrážejí v chování a jednání jedince v konkrétních životních situacích:

- **Hodnoty** – respekt k lidské důstojnosti, lidským právům, spravedlnosti, rovnosti a právnímu státu.
- **Postoje** – otevřenost, ochota naslouchat, respekt k rozmanitosti, odpovědnost za vlastní jednání.
- **Dovednosti** – kritické myšlení, komunikace, vyjednávání, řešení konfliktů, spolupráce, participace.
- **Znalosti a kritické porozumění** – orientace ve fungování společnosti, institucí, médií a právního státu a jejich chápání v širších souvislostech.

Jak se tyto občanské kompetence projevují v reálném životě?

- **Hodnoty** – Když člověk dokáže v online diskusi komunikovat s respektem a úctou k ostatním. – Když se zastane kolegy, který čelí nespravedlivému zacházení. – Když komunita hledá řešení, které je spravedlivé pro všechny, ne pouze pro většinu.
- **Postoje** – Když se lidé dokážou bavit o kontroverzním tématu bez urážek. – Když někdo přizná chybu a hledá řešení, místo aby hledal viníka. – Když se člověk zajímá o názory lidí, kteří žijí jinak než on.
- **Dovednosti** – Když občan dokáže rozpoznat manipulativní příspěvek na sociálních sítích. – Když se lidé v obci domluví na kompromisu ohledně veřejného prostoru. – Když zaměstnanec umí argumentovat věcně a konstruktivně, i když nesouhlasí.
- **Znalosti a kritické porozumění** – Když člověk ví, jak podat podnět na obec, jak funguje soudní systém nebo jak se bránit proti diskriminaci. – Když rozumí tomu, proč je důležité ověřovat informace. – Když chápe souvislosti mezi lokálními rozhodnutími a globálními dopady.

Propojení s českými dokumenty: RVP a Strategie 2030+

RVP ZV (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání) chápe občanské vzdělávání jako rozvoj:

- porozumění společnosti a demokratickým principům,
- schopnosti spolupracovat, komunikovat a řešit problémy,
- respektu k lidským právům a rozmanitosti,
- odpovědného jednání a aktivního občanství.

Tyto cíle se překrývají s rámcem Rady Evropy – zejména v důrazu na hodnoty, postoje a dovednosti, nikoli jen na znalosti.

Strategie 2030+ označuje občanské kompetence za jednu z klíčových oblastí, které je třeba rozvíjet napříč vzděláváním. Zdůrazňuje:

- rozvoj kritického myšlení a mediální gramotnosti,
- schopnost spolupracovat a řešit konflikty,
- podporu aktivního občanství a participace,
- rovnost příležitostí a inkluzi,
- digitální dovednosti jako základní předpoklad občanského života.

Strategie 2030+ tak potvrzuje, že občanské kompetence nejsou okrajovým tématem, ale strategickou prioritou českého vzdělávání.

► Občanské vzdělávání dospělých jako cesta k rozvoji kompetencí

Jak tyto občanské kompetence rozvíjet, aby se dospělí mohli účastnit veřejného života a byli schopni se zapojovat do politického rozhodování?

Občanské kompetence se u dospělých rozvíjejí **v mnoha situacích** – při práci, v rodině, v komunitě, v online prostředí i při kontaktu s institucemi. Často vznikají nenápadně a **nahodile**, jako součást každodenních zkušeností, interakcí a rozhodování. Tyto spontánní příležitosti jsou cenné, ale ne vždy pokrývají celou šíři dovedností, znalostí, hodnot a postojů, které dnešní společnost vyžaduje. Proto má smysl doplňovat je **cíleným občanským vzděláváním**, které umožňuje věnovat pozornost konkrétním tématům, bezpečně si zkusit nové dovednosti a reflektovat vlastní postoje. Právě tato kombinace – přirozené životní zkušenosti a záměrně vedené učení – vytváří prostor pro skutečný rozvoj občanských kompetencí dospělých.

Občanské vzdělávání dospělých je v českém prostředí široký a dynamický pojem. Neexistuje jedna závazná definice, která by určovala jeho přesné hranice, a to z dobrého důvodu: občanské vzdělávání se dotýká mnoha oblastí života a reaguje na proměny společnosti, technologií i veřejného prostoru. Jeho společným jmenovatelem je snaha posilovat schopnost lidí orientovat se v současném světě, rozumět fungování společnosti a aktivně se do ní zapojovat.

V českém kontextu se můžeme opřít o řadu českých i zahraničních dokumentů a inspirativních příkladů (viz část Kde hledat inspiraci a kvalitní zdroje), které společně ukazují, co občanské vzdělávání zahrnuje. Ačkoli k tématu přistupují z různých úhlů pohledu, všechny zdůrazňují, že cílem je vychovávat informované, odpovědné a aktivní občany, kteří se nenechají manipulovat, rozumějí svým právům i povinnostem a dokážou konstruktivně přispívat k demokratickému životu společnosti.

Občanské vzdělávání jako cesta k aktivnímu občanství

Koncepce občanského vzdělávání v evropských zemích staví na přesvědčení, že demokracie potřebuje **aktivní občany**. Nestačí jen znát základní fakta o fungování státu – důležité je umět se zapojit, spolupracovat, argumentovat, kriticky hodnotit informace a rozumět tomu, jak se rozhodnutí přijímají. Občanské vzdělávání proto rozvíjí nejen znalosti, ale i dovednosti a postoje, které umožňují lidem účinně se podílet na veřejném životě.

Základní principy, které se v českých i evropských dokumentech opakují, zahrnují:

- aktivní občanství a participaci,
- kritické myšlení a mediální gramotnost,
- pluralitu a nestrannost,
- odolnost vůči manipulaci a extremismu,
- porozumění právům, povinnostem a fungování institucí,
- respekt k lidským právům, rozmanitosti a demokratickým hodnotám.

Tyto principy nejsou teoretické – mají přímý dopad na každodenní život. Občanské vzdělávání pomáhá lidem lépe chápat, co se kolem nich děje, jaké mají možnosti ovlivnit dění ve své komunitě a jak se orientovat v situacích, které mohou být složité nebo konfliktní.

Široké téma, které nelze zúžit na politiku

Občanské vzdělávání bývá někdy mylně spojováno pouze s politickou výchovou, nebo dokonce s podporou politického aktivismu. Ve skutečnosti je však mnohem širší. Dotýká se sociálních vztahů, komunikace, práce s informacemi, řešení problémů, spolupráce v komunitě i porozumění globálním výzvám, jako je klimatická změna nebo demografické trendy.

Důraz na praktické zkušenosti

Občanské vzdělávání dospělých má smysl tehdy, když lidem umožňuje nejen získat nové informace a sdílet praktické rady a tipy, jak jednat v určitých situacích, ale také tyto poznatky využít v praxi. Dospělí se učí především vlastní zkušeností a prožitkem, proto je důležité vytvářet příležitosti, kde mohou:

- uplatnit svá práva,
- zapojit se do rozhodování,
- spolupracovat s ostatními,
- řešit konkrétní problémy,
- zažít, že jejich hlas má váhu.

Právě tato zkušenost posiluje občanské sebeuvědomění a odolnost vůči manipulaci, frustraci či extremismu. Historická zkušenost ukazuje, že bez aktivního podílu občanů zůstávají demokratické instituce jen formální strukturou. Občanské vzdělávání proto není luxus, ale nezbytný předpoklad pro fungující demokracii.

Občanské vzdělávání jako prevence i rozvoj

Občanské vzdělávání může působit preventivně – chrání před sociálněpatologickými jevy, extremismem, manipulací a dezinformacemi. Zároveň však aktivně přispívá k ekonomickému a sociálnímu rozvoji společnosti. Lidé, kteří rozumějí fungování společnosti, dokážou spolupracovat, řešit konflikty a podílet se na rozhodování, jsou pro komunitu i stát klíčovým zdrojem stability a inovací.

► Témata a oblasti občanského vzdělávání dospělých

Občanské vzdělávání dospělých je široká oblast, která zahrnuje řadu témat souvisejících s fungováním demokratické společnosti, s každodenním občanským životem i s globálními výzvami současnosti. Ačkoli lze jednotlivé oblasti občanského vzdělávání popsat samostatně, v praxi se vzájemně prolínají, doplňují a posilují. Občanské vzdělávání dospělých tak není roztržitý soubor témat, ale **integrováný systém**, který rozvíjí kompetence potřebné pro aktivní, odpovědné a informované občanství – schopnost lidí orientovat se v komplexním světě a aktivně se podílet na jeho utváření.

Občanství, participace a demokracie: základní rámec

Ústředním tématem občanského vzdělávání je porozumění tomu, jak funguje demokratická společnost. Patří sem znalost institucí, práv a povinností, procesů rozhodování i možností, jak se občané mohou zapojit. Dospělí potřebují nejen vědět, jak stát funguje, ale také rozumět tomu, jak mohou ovlivňovat dění ve své komunitě, jak se orientovat v procesech politického rozhodování a jak konstruktivně vyjadřovat své názory.

Tato oblast zahrnuje také rozvoj kritického myšlení, schopnost argumentovat, vést dialog a respektovat pluralitu názorů. Demokracie stojí na aktivní účasti a na ochotě občanů převzít odpovědnost za společné rozhodování. Občanské vzdělávání proto posiluje dovednosti, které umožňují lidem nejen reagovat na změny, ale také je spoluutvářet.

Mediální a digitální občanství: orientace v informačním prostoru

Současný svět je výrazně ovlivněn digitalizací, online komunikací a rychlým šířením informací. Mediální a digitální gramotnost je proto nedílnou součástí občanského vzdělávání. Nejde jen o schopnost používat technologie, ale především o porozumění tomu, jak média fungují, jak vznikají informace, jak rozpoznat manipulaci a jak bezpečně a odpovědně jednat v online prostředí.

Digitální občanství zahrnuje také orientaci v e-governmentu – tedy schopnost využívat digitální služby státu, komunikovat s úřady online, chránit svá data a rozumět základním principům digitální bezpečnosti. V době, kdy se stále více veřejných služeb přesouvá do digitálního prostoru, je tato oblast klíčová pro rovný přístup k právům a službám.

Lidská práva, rovnost a inkluze: základ demokratické kultury

Občanské vzdělávání se opírá o hodnoty zakotvené v ústavě a v evropských dokumentech – lidská práva, rovnost, důstojnost každého člověka a respekt k rozmanitosti. Tato oblast zahrnuje porozumění tomu, co lidská práva znamenají v praxi, jak se promítají do každodenního života a jak je chránit.

Patří sem také témata rovnosti žen a mužů, genderové citlivosti, inkluze různých skupin obyvatel, soudržnosti komunit i celé společnosti a prevence diskriminace. Vzdělávání v této oblasti pomáhá předcházet nenávisti, extremismu a polarizaci tím, že podporuje empatii, respekt a schopnost vidět svět z různých perspektiv.

Prevence nenávistných projevů a odolnost vůči manipulaci

V době rostoucí polarizace a šíření dezinformací je důležité posilovat odolnost vůči manipulaci, propagandě a nenávistným projevům. Občanské vzdělávání pomáhá lidem rozpoznat manipulativní techniky, chápat, jak vznikají předsudky, a rozvíjet schopnost zachovat klid a nastavit hranice v případě projevů konfrontačního chování druhých lidí.

Tato oblast úzce souvisí s mediální gramotností, kritickým myšlením a porozuměním lidským právům. Jejím cílem není moralizovat, ale posilovat schopnost dospělých orientovat se v konfliktních situacích, vyjednávat a hledat řešení, která podporují soudržnost společnosti.

Udržitelnost a environmentální odpovědnost: občanství v globálním kontextu

Evropské dokumenty zdůrazňují, že občanské kompetence zahrnují také porozumění globálním výzvám – klimatické změně, demografickým trendům, udržitelnosti a odpovědnému zacházení se zdroji. Udržitelnost není jen ekologické téma, ale také otázka hodnot, odpovědnosti a dlouhodobého uvažování.

Občanské vzdělávání pomáhá dospělým chápat souvislosti mezi lokálními rozhodnutími a globálními dopady, podporuje odpovědné chování a rozvíjí schopnost hledat řešení, která jsou spravedlivá a udržitelná. Environmentální odpovědnost se tak stává součástí širšího pojetí aktivního občanství.

► Jak realizovat občanské vzdělávání dospělých

Když máme jasno v tom, jaké oblasti jsou pro občanské vzdělávání dospělých důležité a jaké kompetence je potřeba rozvíjet, přichází další krok: jak tyto poznatky převést do praxe. Nejde jen o výběr témat, ale také o to, v jakém prostředí se vzdělávání odehrává, jaké zkušenosti dospělým nabízí a jaké podmínky podporují jejich motivaci, učení a aktivní zapojení. Teprve propojení obsahu s vhodnými přístupy, metodami a formami práce vytváří prostředí, ve kterém se občanské kompetence mohou rozvíjet smysluplně a dlouhodobě.

Občanské vzdělávání dospělých je nejúčinnější tehdy, když nabízí prostor pro sdílení zkušeností, dialog, reflexi a praktické osvojování nových dovedností. Dospělí potřebují vidět smysl toho, čemu se věnují, mít možnost propojovat nové poznatky se svým životem a také je uplatnit v konkrétních situacích. Proto se osvědčují přístupy, které podporují aktivitu, spolupráci a učení založené na reálných zkušenostech, jež jsou pro dospělé relevantní.

Velkou roli při rozvoji občanských kompetencí hraje prostředí, v němž se dospělí pohybují – rodina, práce, komunita i další sociální skupiny. Tyto kontexty mohou přirozeně podporovat rozvoj kompetencí, ale samy o sobě nestačí. Aby se dospělí mohli v občanských tématech skutečně posouvat, potřebují také cílené vzdělávací aktivity, které probíhají v bezpečném, neformálním a přátelském prostředí. Takové prostředí umožňuje otevřenou komunikaci, respekt a ochotu zkoušet nové způsoby jednání a zároveň poskytuje bezpečný prostor pro setkávání s jinakostí a odlišnými perspektivami.

Úspěšné občanské vzdělávání vychází z konkrétních životních situací dospělých a navazuje na jejich dosavadní zkušenosti. Je užitečné poskytovat příležitosti k tomu, aby si lidé mohli uvědomovat svou individuální i společnou odpovědnost, zapojovat se do rozhodování, rozvíjet kritické myšlení a reflektovat vlastní postoje. Právě propojení životních zkušeností s cílenými vzdělávacími aktivitami vytváří podmínky pro skutečný rozvoj občanských kompetencí.

Co ukazují příklady z praxe

Příklady z různých evropských zemí i z Česka ukazují, že úspěšné programy občanského vzdělávání mají obvykle několik společných rysů:

- **jsou ukotvené v reálných situacích**, které účastníci znají ze svého života (online komunikace, komunita, práce, rodina),
- **vytvářejí bezpečný prostor pro dialog**, kde je možné sdílet různé názory bez obav z odsouzení,
- **pracují participativně**, tedy zapojují účastníky do rozhodování o obsahu, tématech i průběhu,
- **kombinují informace s praktickou zkušeností**, například simulací, diskusí, analýzou konkrétních případů,
- **podporují komunitu**, tedy propojují účastníky mezi sebou a s místními institucemi,
- **reagují na místní potřeby**, ať už jde o schopnost využívat digitální nástroje k občanské participaci, zapojení do dění v obci, nebo prevenci nenávisti.

Tyto principy se objevují napříč knihovnami, komunitními centry, neziskovými organizacemi i univerzitami. Ukazuje se, že forma je stejně důležitá jako obsah.

Přístupy a metody občanského vzdělávání dospělých

Občanské vzdělávání může využívat širokou škálu přístupů a metod. Aby bylo působení na cílovou skupinu účinné, je vhodné je kombinovat podle potřeb cílové skupiny, tématu a situace.

Participativní přístupy

Účastníci nejsou pasivní příjemci informací, ale aktivní spolutvůrci programu. Patří sem například:

- společné mapování problémů v komunitě,
- společné rozhodování o využití veřejných peněz (tzv. participativní rozpočty),
- spolurozhodování o tématech kurzu,
- společné vytváření návrhů řešení.

Participativní přístup posiluje pocit kompetence a vlastní odpovědnosti, což je nezbytný předpoklad aktivního občanství.

Komunitní přístupy

Vzdělávání je zasazeno do konkrétního místa a jeho potřeb. Typické jsou:

- komunitní debaty,
- sousedské projekty,
- spolupráce s místní samosprávou,
- zapojení místních aktérů (knihovna, škola, spolek).

Tento přístup umožňuje, aby se občanské kompetence rozvíjely „v terénu“, nikoli jen v učebně.

Dialogické a diskusní metody

Základem je rozhovor, sdílení zkušeností a vzájemné učení. Patří sem například:

- moderované diskuse (např. setkání se zástupci státní správy či samosprávy),
- strukturovaná, argumentačně vedená diskuse (tzv. deliberativní dialog),
- práce s kontroverzními tématy,
- reflexe osobních zkušeností.

Dialogické a diskusní metody podporují respekt, porozumění a schopnost naslouchat – klíčové dovednosti demokratické kultury.

Zážitkové a zkušenostní učení

Dospělí se učí nejlépe tím, že něco zažijí. Metody zahrnují:

- simulace rozhodovacích procesů,
- hraní rolí,
- modelové situace (např. nekonfrontační řešení sousedského sporu),
- práce s příběhy a případovými studiemi.

Zážitkové učení pomáhá přenést abstraktní témata do konkrétních situací.

Projektové a akční učení

Účastníci pracují na reálném projektu, který má dopad na jejich komunitu. Může jít o:

- návrh úpravy veřejného prostoru,
- komunitní kampaň,
- analýzu místního problému,
- spolupráci s obcí nebo neziskovými organizacemi.

Tento přístup propojuje občanské kompetence s konkrétní praxí.

Digitální a blended metody

Digitální prostředí je dnes součástí občanského života. Využívají se:

- online diskuse,
- e-learning,
- digitální simulace,
- práce s mediálním obsahem,
- hybridní formy kombinující online a prezenční setkání.

Digitální metody jsou klíčové zejména pro rozvoj mediální a digitální gramotnosti.

Role lektora v občanském vzdělávání dospělých

Lektor v občanském vzdělávání není primárně „přednášející“. Jeho role je mnohem širší a citlivější.

Facilitátor učení

Lektor vytváří podmínky, ve kterých se mohou účastníci učit od sebe navzájem, sdílet zkušenosti a společně hledat řešení. To zahrnuje:

- kladení otevřených otázek,
- moderaci diskuse,
- podporu aktivního zapojení všech,
- práci s dynamikou skupiny.

Tvůrce bezpečného prostoru

Občanské vzdělávání často otevírá citlivá nebo kontroverzní témata. Lektor proto:

- nastavuje pravidla dialogu,
- dbá na respekt a rovnost hlasů,
- chrání menšinové názory,
- pomáhá zvládat konflikty konstruktivně.

Bez zajištění bezpečného prostoru se občanské kompetence mohou rozvíjet jen obtížně.

Průvodce reflexí

Lektor pomáhá účastníkům přemýšlet o tom, co se naučili, jak to souvisí s jejich životem a jak to mohou využít v praxi. Reflexe je klíčová pro přenos učení do reálného života.

Most mezi institucemi a komunitou

Lektor často propojuje účastníky s dalšími aktéry – obcí, knihovnou, neziskovou organizací, komunitní skupinou. Tím podporuje dlouhodobý dopad vzdělávání.

Role instituce: zázemí, kontinuita a důvěra

Instituce, která občanské vzdělávání nabízí, vytváří rámec, v němž se učení odehrává. Její role zahrnuje:

- **zajištění dostupnosti** (čas, místo, nízkoprahovost),
- **budování důvěry** (transparentnost, nestrannost, otevřenost),
- **dlouhodobost a kontinuitu** (ne jednorázové akce, ale systematická práce),
- **propojování aktérů** (komunita, samospráva, školy, neziskové organizace),
- **podporu lektorů** (metodika, supervize, vzdělávání).

Instituce je tak garantem kvality a stability, zatímco lektor je nositelem procesu učení.

Občanské vzdělávání dospělých je nejúčinnější tam, kde se propojí kvalitní metody, citlivá facilitace a silné institucionální zázemí.

► Kdo realizuje občanské vzdělávání dospělých

Občanské vzdělávání dospělých stojí na široké síti aktérů, kteří do něj vnášejí různé perspektivy, zkušenosti a přístupy. Tito aktéři se liší svým posláním, cílovými skupinami i prostředím, ve kterém pracují, a právě tato rozmanitost je jeho silnou stránkou. Umožňuje oslovit různé skupiny obyvatel, využívat různé formy učení a reagovat na specifické potřeby komunit i jednotlivců. Školy, knihovny, neziskové organizace, univerzity, obce, spolky, ekocentra či science centra společně vytvářejí nabídku, která pokrývá celou šíři znalostí, dovedností, hodnot a postojů potřebných pro rozvoj občanských kompetencí. Když se jejich práce propojuje a doplňuje, vzniká **ekosystém**, který umožňuje dospělým setkávat se s občanskými tématy v různých prostředích, kontextech, situacích a životních rolích, a tím posiluje občanské vzdělávání jako celek.

V českém prostředí lze rozlišit několik hlavních typů aktérů, kteří se občanskému vzdělávání dospělých věnují systematicky, případně rozvoj občanských kompetencí začleňují jako součást širšího poslání své instituce.

Neziskové organizace, ekocentra a science centra

Neziskové organizace (zejména obecně prospěšné společnosti, zájmová sdružení a místní spolky) patří mezi nejaktivnější realizátory občanského vzdělávání, jejichž silnou stránkou je **flexibilita, využívání inovativních přístupů a metod učení, práce s komunitami a schopnost oslovit specifické skupiny**, například mladé dospělé, seniory, migranty nebo lidi v sociálně znevýhodněných regionech.

Zaměřují se například na:

- lidská práva, rovnost a inkluzi,
- prevenci nenávisti a extremismu,
- mediální a digitální gramotnost,
- participaci a komunitní rozvoj,
- environmentální odpovědnost a udržitelnost.

Ekocentra a science centra přinášejí do občanského vzdělávání **vědecký a environmentální rozměr** – od klimatické změny po kritickou práci s daty.

Komunitní iniciativy, místní samosprávy a dobrovolnictví

Komunitní centra, dobrovolnické iniciativy a obce jsou často nejbližšími aktéry občanského vzdělávání. Jejich největší přínos spočívá v tom, že otvírají prostor pro participaci a **umožňují lidem zažít občanství v praxi** – zapojit se do rozhodování, spolupracovat s ostatními na reálných tématech, řešit společné problémy a vidět konkrétní výsledky.

Nabízejí například:

- komunitní plánování,
- společné rozhodování o využití veřejných peněz (tzv. participativní rozpočty),
- sousedské debaty,
- dobrovolnické aktivity,
- místní kampaně a projekty.

Knihovny, muzea, galerie a paměťové instituce

Důležitými aktéry občanského vzdělávání dospělých v Česku jsou knihovny, jejichž výhodou je hustá a strukturovaná síť, otevřenost, nízkoprahovost a důvěra veřejnosti. Knihovny nabízejí **kurzy, přednášky, debaty, workshopy i komunitní setkání**. Vytvářejí bezpečný prostor pro dialog a rozvoj kritického myšlení.

Muzea, galerie a paměťové instituce (např. památníky, archivy a centra dokumentace moderních dějin) zase přinášejí **historický a kulturní kontext**, který je pro občanské vzdělávání zásadní. Pomáhají rozvíjet porozumění dějinám, identitě, hodnotám a společenským změnám.

Školy jako centra celoživotního učení

Ačkoli se školy primárně zaměřují na děti a mládež, mnoho z nich nabízí také **kurzy a programy dalšího vzdělávání pro dospělé**, komunitní aktivity nebo vzdělávání v rámci univerzit třetího věku realizované na středních nebo vyšších odborných školách. Mnohé střední školy, vyšší odborné školy a některé základní školy fungují jako **centra celoživotního učení**, která poskytují:

- kurzy digitálních dovedností,
- mediální a informační gramotnost,
- právní a finanční minimum,
- komunitní debaty a veřejné akce.

Univerzity, vysoké školy a univerzity třetího věku

Univerzity hrají důležitou roli v rozvoji občanských kompetencí dospělých – nejen prostřednictvím výuky, ale také výzkumu, veřejných přednášek a komunitních projektů. Univerzity třetího věku mohou představovat jednu z cest, jak podpořit aktivnější zapojení seniorů do občanského života.

Další aktéři: média, firmy, profesní organizace

Občanské vzdělávání se odehrává i na méně obvyklých místech:

- **média** podporují mediální gramotnost a veřejnou debatu,
- **firmy napříč odvětvími** rozvíjejí u svých pracovníků dovednosti důležité nejen pro jejich etické a odpovědné chování, ale i pro aktivní občanské zapojení,
- **profesní organizace** vzdělávají své členy v právních a etických otázkách, které posilují jejich odpovědné jednání v profesní i občanské rovině,
- **úřady práce, sociální služby a další veřejné instituce** pomáhají dospělým orientovat se v právech, povinnostech a dostupných službách,
- **zdravotnická zařízení a pacientské organizace** posilují kompetence spojené s informovaným rozhodováním a obhajobou vlastních práv,
- **kulturní centra, divadla a umělecké, filmové či jiné festivaly** otevírají prostor pro diskusi o společenských tématech.

Tito aktéři přispívají k občanskému vzdělávání často nepřímo, ale o to významněji – pomáhají formovat veřejný prostor, ve kterém se občanské kompetence uplatňují.

► Doporučení pro praxi a politické rozhodování

Občanské vzdělávání dospělých je dlouhodobý proces, který vyžaduje spolupráci vzdělavatelů, institucí, komunit i tvůrců politik. V předchozích částech jsme si ukázali, že občanské kompetence jsou souhrnem vzájemně propojených znalostí, hodnot, postojů a dovedností, které se rozvíjejí v konkrétních situacích a prostředích. V současné době sice neexistuje jednotné vymezení občanského vzdělávání dospělých, ale k dispozici je celá řada evropských i českých dokumentů, které nastavují určitý rámec, o který se lze při rozvíjení občanských kompetencí dospělých opřít (viz část Kde hledat inspiraci a kvalitní zdroje). Výhodou je i to, že občanské vzdělávání v Česku stojí na širokém ekosystému aktérů – od neziskových organizací, knihoven a komunitních iniciativ až po školy, univerzity a další subjekty.

Tato část shrnuje hlavní doporučení, která mohou pomoci jak vzdělavatelům, tak tvůrcům politik posílit kvalitu, dostupnost a dopad občanského vzdělávání dospělých. Občanské vzdělávání dospělých je společná práce. Každý vzdělavatel, každá instituce a každý tvůrce politik může přispět k tomu, aby lidé měli kompetence potřebné pro život v demokratické společnosti. A právě v tom je jejich síla.

Doporučení pro vzdělavatele dospělých

Opírat se o ústavní a právní rámec ČR

Občanské vzdělávání by mělo vycházet z hodnot a principů zakotvených v Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod. Právní rámec poskytuje jasné mantinely i oporu pro práci s tématy, která mohou být citlivá nebo kontroverzní, a pomáhá předcházet dezinterpretacím či šíření nepravdivých informací.

Zaměřit se na rozvoj kompetencí, ne jen na obsah

Občanské vzdělávání by mělo rozvíjet hodnoty, postoje, dovednosti i znalosti. To znamená pracovat s dialogem, reflexí, zkušeností a aktivním zapojením účastníků. Informace jsou důležité, ale samy o sobě nestačí.

Vytvářet bezpečný prostor pro dialog a diskusi

Bezpečné prostředí je základní podmínkou pro práci s kontroverzními tématy, různými názory a osobními zkušenostmi. Patří sem jasná pravidla komunikace, respekt k odlišnosti a citlivé vedení diskuse.

Volit metody, které podporují aktivitu a spolupráci

Účinné jsou zejména:

- participativní a komunitní přístupy,
- dialogické a diskusní metody,
- zážitkové a zkušenostní učení,
- projektové a akční učení,
- digitální a blended formy.

Tyto metody pomáhají účastníkům propojit učení s vlastní zkušeností a přenést ho do praxe.

Zohledňovat potřeby a možnosti účastníků

Občanské vzdělávání by mělo vycházet z toho, že dospělí mají různé životní podmínky, pracovní a rodinné závazky, časové možnosti i předchozí vzdělávací zkušenosti. Je proto důležité tyto podmínky zohledňovat a přizpůsobovat formy i obsah vzdělávání reálným potřebám účastníků tak, aby se do něj mohli zapojit v míře, která je pro ně dostupná a smysluplná.

Reagovat na místní potřeby a kontext

Občanské vzdělávání je nejúčinnější, když vychází z konkrétních situací – místních problémů, komunitních vztahů, potřeb různých skupin obyvatel nebo aktuálních společenských témat.

Propojovat různé aktéry

Spolupráce neziskových organizací, knihoven, škol, obcí a komunitních iniciativ zvyšuje dopad vzdělávání. Každý typ aktéra přináší jiné silné stránky – inovace, nízkoprahovost, komunitní vazby, odborné zázemí či vědeckou expertízu.

Podporovat lektory

Lektor je klíčovým nositelem procesu učení. Potřebuje metodickou podporu, prostor pro sdílení zkušeností, supervizi a možnost dalšího vzdělávání.

Doporučení pro tvůrce politik

Uznat občanské vzdělávání jako strategickou oblast

Strategie 2030+ i evropské dokumenty ukazují, že občanské kompetence jsou zásadní pro odolnost demokracie, sociální soudržnost i digitální transformaci. Je důležité, aby se tato priorita promítla do národních politik, financování i podpůrných programů.

Podporovat základní dovednosti a další gramotnosti jako funkční základ občanských kompetencí

Čtenářská, matematická a digitální (a v širším smyslu i mediální) gramotnost jsou nezbytným předpokladem aktivního občanství. Politiky by měly podporovat jejich rozvoj napříč sektory a cílovými skupinami.

Posilovat roli institucí, které mají důvěru veřejnosti

Knihovny, komunitní centra, neziskové organizace, muzea, školy i univerzity třetího věku jsou klíčovými místy, kde se dospělí vzdělávají. Tyto instituce potřebují stabilní podporu, metodické zázemí a dlouhodobé financování.

Podporovat inovace a spolupráci

Úspěšné programy často vznikají tam, kde se propojí různé sektory – vzdělávání, kultura, sociální služby, samospráva, neziskové organizace. Cílené politiky v oblasti občanského vzdělávání mohou tuto spolupráci usnadnit a motivovat.

Zohlednit regionální rozdíly

Potřeby Prahy a jednotlivých krajů se liší. Podpora občanského vzdělávání by měla být flexibilní a umožňovat regionální přizpůsobení.

Zajistit dostupnost vzdělávání pro všechny skupiny

Dostupnost se netýká jen finanční stránky, ale také reálných časových možností dospělých a dostupnosti vzdělávání v prostředí, které je pro ně přirozené a blízké. Občanské vzdělávání by mělo být otevřené různým skupinám osob bez ohledu na jejich situaci, zázemí nebo životní podmínky.

Desatero udržitelného občanského vzdělávání dospělých

1. Opírejte se o ústavní a právní rámec ČR.

Občanské vzdělávání by mělo vycházet z hodnot a principů zakotvených v Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod.

2. Vycházejte z reálných potřeb lidí a komunit.

Zaměřte se na témata, která lidé skutečně řeší ve svém občanském životě – od místních problémů po celospolečenské otázky.

3. Soustředte se na občanské kompetence, ne jen na informace.

Dospělí potřebují nejen vědět, ale také umět jednat, rozhodovat se a orientovat se ve veřejném dění.

4. Vytvářejte bezpečný prostor pro dialog o společenských otázkách.

Respekt k rozdílnosti názorů a hodnot, schopnost naslouchat a důraz na rovnost hlasů jsou základem demokratické kultury.

5. Zapojte účastníky do přípravy programu i občanských aktivit.

Participace začíná už tím, že lidé mohou ovlivnit, o čem a jak se budou učit o veřejných věcech.

6. Propojujte učení s praxí občanského života.

Simulace, modelové situace, jednání s úřady, zapojení do komunitních projektů či veřejné debaty pomáhají přenést učení do reality.

7. Spolupracujte napříč sektory ve prospěch občanského vzdělávání.

Knihovny, neziskové organizace, obce, školy, muzea i univerzity přinášejí různé silné stránky, které společně tvoří ekosystém občanského vzdělávání.

8. Podporujte lektory občanského vzdělávání.

Kvalitní práce s občanskými tématy stojí na lidech, kteří ji vedou – potřebují metodiku, sdílení, supervizi, čas i adekvátní finanční ohodnocení.

9. Buďte otevření inovacím při práci s občanskými tématy.

Digitální nástroje, nové metody, komunitní participace i práce s daty mohou občanské vzdělávání posunout na vyšší úroveň.

10. Podporujte rozvoj občanských kompetencí průběžně a systematicky.

Občanské kompetence se nerozvíjejí jednorázově – vyžadují kontinuitu, stabilitu a strategickou podporu.

► Závěr

Občanské vzdělávání dospělých je jedním z pilířů zdravé a odolné společnosti. Pomáhá lidem orientovat se v rychle se měnícím světě, rozvíjí schopnost kriticky myslet, spolupracovat a aktivně se zapojovat do veřejného života. V době, kdy je veřejná debata často zatížena polarizací a informačním chaosem, představuje občanské vzdělávání cestu k posilování důvěry, porozumění a demokratické kultury. Je to práce, která má dlouhodobý dopad – na jednotlivce, na komunity i na celou společnost.

Tato metodika vznikla proto, aby přispěla ke zvýšení povědomí o významu občanského vzdělávání dospělých a nabídla vzdělavatelům i tvůrcům politik praktickou oporu. Ukazuje, jaké občanské kompetence jsou pro dnešní dobu klíčové, kdo se na jejich rozvoji může podílet a jaké přístupy se v praxi osvědčují. Zároveň zdůrazňuje, že občanské vzdělávání není jednorázová aktivita, ale dlouhodobý proces, který vyžaduje promyšlené metody, bezpečné prostředí a spolupráci napříč sektory.

Každý vzdělavatel, každá instituce i každý tvůrce politik může sehrát důležitou roli v tom, aby se občanské kompetence staly přirozenou součástí života dospělých. Každý krok – ať už malý, nebo velký – má smysl. Věříme, že metodika bude inspirací pro další iniciativy a pomůže vytvářet prostředí, ve kterém se lidé mohou učit, růst a aktivně přispívat k tomu, aby naše společnost byla silnější, soudržnější a odolnější.

► Kde hledat inspiraci a kvalitní zdroje

Pro vzdělavatele i tvůrce politik stojí za to sledovat:

- **Radu Evropy** – zejména **Reference Framework of Competences for Democratic Culture (RFCDC)**.
- **Centrum občanského vzdělávání** – české překlady **zahraničních publikací, metodiky**, příklady inspirativní praxe.
- **Národní pedagogický institut** – **materiály k RVP, gramotnostem a vzdělávání dospělých**.
- **EPALE** – **články k občanskému vzdělávání dospělých**.
- **Evropskou komisi** – dokumenty ke **klíčovým kompetencím, digitální a mediální gramotnosti, základním dovednostem a celoživotnímu učení**.
- **UNESCO** – materiály ke **globálnímu občanství, udržitelnosti a vzdělávání dospělých**.
- **OECD** – **materiály ke globálnímu občanství a demokratické participaci**.
- **Knihovny, muzea a paměťové instituce** – inspirativní metodiky a případové studie.
- **Neziskové organizace** – inovativní programy, práce s komunitami, inspirativní materiály a metodiky.
- **Science centra a ekocentra** – udržitelnost, environmentální občanství, experimentování, vědecké přístupy.
- **Obce a regionální iniciativy** – komunitní projekty zaměřené na participaci občanů.
- **Univerzity a výzkumné instituce** – výzkumy, analýzy, otevřené kurzy.

Národní pedagogický institut České republiky
2026
www.npi.cz